

Інформаційна довідка щодо комунікацій до Міжнародного дня Чорного моря 31 жовтня

Системна екологічна війна Росії

З 2014 року окупований Крим перетворено на головний осередок мілітаризації Чорноморського регіону. Півострів став базою для розміщення російських ракетних комплексів, військових аеродромів, підводних човнів, складів боєприпасів і систем радіоелектронної боротьби. Військове розширення супроводжується знищенням природоохоронних зон, забудовою узбереж і неконтрольованим втручанням у прибережні та морські екосистеми. Постійні навчання, вибухи, утилізація пального та витоки нафтопродуктів спричинили різке зростання забруднення води, деградацію донних біоценозів і порушення міграцій морських видів.

Чорне море стало полігоном екологічного тероризму, де агресор свідомо руйнує природні екосистеми, порушуючи норми міжнародного гуманітарного та екологічного права. Нижче наведено основні факти, які свідчать про системний характер цієї екологічної війни та необхідність кваліфікувати дії Росії як злочини проти довкілля і життя.

Прямий вплив бойових дій

З весни 2022 року російський флот замінував західну частину Чорного моря: закладені донні та якірні міни роками кородують і виділяють у воду залишки вибухових речовин та важких металів. Їх підрильний вплив смертельний для риб і морських ссавців — потужні підводні вибухи викликають контузії, розриви плавальних бульб та вражають органи слуху. За оцінками, весною 2022 року закладено понад тисячу мін, десятки з яких вже викинули на береги України, Румунії, Болгарії і Туреччини.

Після морських боїв на дні залишаються зруйновані російські танкери, кораблі, підводні човни, літаки та вертольоти, багато з яких містять залишки палива й боєприпасів. Їхні корпуси поступово роз'їдає корозія, у воду потрапляють нафтові продукти, феноли, важкі метали, мікропластик. Згідно з екологічними спостереженнями, у пробах біоти фіксують підвищення вмісту поліетиленових фрагментів і паливних поліциклічних сполук у 2—3 рази від довоєнного рівня. Це означає, що затоплені судна стали тривалими джерелами токсичного забруднення й накопичення канцерогенів у харчовому ланцюгу.

Додатково, хвилі від підривів створюють турбулентність і перемішування осадів, піднімаючи донні шари, насичені сірководнем. Це погіршує якість води, руйнує

природний кисневий баланс і спричиняє масову загибель морських організмів. В окремих районах фіксується зростання концентрації нафтопродуктів у прибережних водах Одеської та Миколаївської областей, що перевищують норми у 15—20 разів.

Мінування чорноморської акваторії має довгостроковий негативний вплив на морську фауну, поширюючи токсичні речовини, що виділяються від вибухових речовин та металів, що кородують, і завдає шкоди морським екосистемам.

Постійні ракетні обстріли й авіаудари створюють підводні гідроудари, які спричиняють у риб і китоподібних розриви органів і контузії. Інтенсивні гідролокаційні операції російського флоту створюють потужне акустичне навантаження — рівень шуму перевищує 160 дБ. Такий шум перекриває природний діапазон спілкування дельфінів і морських свиней, спричиняючи дезорієнтацію, стрес і масові викиди тварин на берег. У 2022 році це збіглося з різким збільшенням кількості загиблих морських ссавців у всьому регіоні.

Ракети, авіабомби, залишки пального та зруйнована техніка насичують воду токсинами. До них належать тринітротолуол (TNT), RDX, нітроалкани, а також сполуки свинцю, міді, цинку, кадмію, хрому. Ці елементи осідають у донних відкладах і поступово накопичуються в організмах морських тварин. У районах активних бойових дій концентрації бензолу, толуолу, фенолів і мідних сполук перевищують допустимі норми в десятки разів.

Сукупний екологічний удар по Чорному морю

Російська агресія проти України має руйнівний і комплексний вплив на всю екосистему Чорного моря.

У 2022 році зафіксовано 914 випадків загибелі китоподібних, що утричі перевищує довоєнні показники. Акустичні травми, внутрішні крововиливи та накопичення токсичних речовин у тканинах тварин свідчать про вплив військових сонарів, вибухів і хімічного забруднення. Подібні випадки спостерігалися на узбережжях Болгарії, Румунії, Туреччини, що підтверджує транснаціональний масштаб проблеми.

6 червня 2023 року російські війська підірвали Каховську ГЕС, спричинивши екологічний колапс у північно-західній акваторії моря. Тонни прісної води з відходами спричинили зниження солоності, масове цвітіння ціанобактерій, локальні гіпоксії та загибель риби. Концентрації свинцю, цинку, нікелю та пестицидів у пробах води перевищили європейські норми у десятки разів. За результатами моніторингу 2023 року, рівень фенолів у воді зріс у 18 разів, а хрому — у 27 разів порівняно з базовими показниками 2021 року. Після цього зросла смертність планктону й донних організмів, що паралізувало відновлення екосистеми.

У грудні 2024 року в Керченській протоці затонули танкери "Волгонефть-212" і "Волгонефть-239", випустивши понад 4000 тонн мазуту. Розлив отруїв прибережні зони, уразив мідії, устриці, водорості, а фотосинтез у цих районах скоротився майже наполовину.

Додаткові дослідження показали зміну складу планктону та загибель бентосних організмів у районах найвищого забруднення, що свідчить про довготривалу деградацію біосистеми.

Сукупна дія цих факторів — військові міни, токсичні відходи, хімічні сполуки, нафтові розливи — знищує морське життя. Зникають осетри, судак, рожеві пелікани, деградують заповідні території Керченської протоки, дельти Дунаю та Чорноморського біосферного заповідника.

Інші форми екологічного тероризму

Будівництво так званого "Керченського мосту" на окупованій території Криму порушило природні течії, спричинило осадження донного ґрунту, руйнування нерестовищ і деградацію донних біотопів. Навколо опор мосту бентос практично зник, а шумові та світлові бар'єри ускладнили міграцію морських ссавців. Після 2014 року узбережжя Чорного моря інтенсивно забудовується військовими та промисловими об'єктами: на місці природоохоронних територій з'являються військові бази, склади пального, полігони та причали для військових кораблів. Це призводить до втрати природних прибережних ландшафтів, руйнування піщаних кіс і скорочення місць гніздування птахів.

Особливо гостро постає проблема незаконного видобутку піску поблизу Керчі: за останні роки зникло понад 40% донних рослинних угруповань, що веде до руйнування середовищ існування для багатьох видів риб і безхребетних. Крім того, у районі мису Тарханкут зафіксовано масові порушення гніздування рідкісних видів птахів через військові навчання і шумові впливи.

Крім того, на окупованих територіях Криму та півдня України залишаються десятки об'єктів із підвищеним ризиком аварійності, серед яких хімічний завод "Кримський Титан" в Армянську, завод "Бром" та "Кримський содовий завод" у Яни Капу. В умовах війни вони працюють без належного контролю та екологічного моніторингу. Будь-яке пошкодження сховищ або резервуарів може спричинити масові викиди аміаку, діоксиду сірки, кислот і хлорорганічних сполук у повітря та воду.

Подібна катастрофа мала місце в Армянську 24 серпня 2018 року, коли стався викид шкідливої хімічної речовини у повітря на підприємстві "Кримський Титан". В результаті викиду, чимало жителів Армянська отримали захворювання дихальних шляхів – пневмонію, опік слизових оболонок носа та рота. Частими стали випадки втрати свідомості принаймні серед великої кількості пацієнтів, які були госпіталізовані. Також пожухли дерева та трава. На металевих речах з'явилося окислення, а у повітрі стояв їдкий запах кислоти. Водночас Росія публічно не визнавала викиди чи наслідки, проте так званий "Арбітражний суд республіки Крим" застосував штраф у розмірі 763,8 млн руб. до юридичної особи заводу "Титанові інвестиції" за негативний вплив на довкілля на півночі півострова. Йшлося про промислові відходи, зокрема рідкі викиди в кислотонакопичувач, які стали причиною масштабного екологічного інциденту в Армянську. Суд відмовив підприємству у задоволенні заяви про

незаконність цього донарахування, закріпивши обов'язок сплатити значну суму до бюджету РФ.

За даними екологічних організацій, у 2024 році окупаційна адміністрація зменшила площу природно-заповідного фонду Криму на 16,9 тисячі гектарів. Частина заповідних територій використовується для військових цілей, зокрема для розгортання бойових полігонів.

У природному заповіднику на мисі Чауда створено полігон для запуску дронів. На територіях мису Опук та Тарханкутського заповідника розміщено військові об'єкти, що призводить до деградації унікальних природних екосистем, знищення ендемічної флори та фауни, системного хімічного забруднення ґрунтів і підземних вод, а також до порушення ландшафтів.

З моменту окупації півострова, у зв'язку зі зростанням споживання води військовими структурами та припиненням водопостачання з материкової частини України, Росія активно експлуатує ґрунтові та артезіанські води. Це спричинило вторинне засолення ґрунтів, особливо в степовій зоні, через нераціональне зрошення. За різними оцінками, площа деградованих земель становить щонайменше 60 тисяч гектарів і продовжує зростати.

У 2025 році зі списку видів, занесених до Червоної книги Криму, виключено вісім видів птахів. Для порівняння: до першого видання було внесено 67 видів із 328, відомих у регіоні, що свідчить про погіршення стану біорізноманіття.

Ситуація з водними ресурсами також залишається критичною. У 2025 році зафіксовано катастрофічне зниження рівня води в озерах і водосховищах. Солоні озера Джарилгач, Ярилгач, Бакальське (Тарханкутська група) та Ойбурське (район Поповки й Штормового) перенасичені сіллю через посушливі умови. У Ярилгачі показники солоності сягнули 177 г/л проти звичних 70 г/л.

У 2025 році зафіксовано численні випадки забруднення природних об'єктів через недбале господарювання. Так, так зване підприємство "Вода Криму" скидало каналізаційні відходи у Сакське рожеве озеро, що має лікувальні властивості. Рівень забруднення перевищував допустимі норми, проте підприємство відмовилося компенсувати завдану шкоду.

За даними травня 2025 року, у кримських містах виявлено 172 випадки незаконних скидів стічних вод в акваторії водойм, зокрема: у Феодосії — 40, у Судаку — 25, у Бахчисарайському районі — 30.

Не вирішеною залишається й проблема накопичення побутових відходів. Зокрема, поблизу Камишової бухти в Севастополі у 2024–2025 роках утворилося нове стихійне сміттєзвалище, що безконтрольно розширюється. Переповнені полігони створюють загрозу для екологічної рівноваги: за даними окупаційної адміністрації, Крим щороку генерує близько 3,7 млн тонн відходів, з яких переробляється лише близько 1 %.

Порушення міжнародного права

Російська Федерація системно порушує низку міжнародних договорів і нормативних актів, покликаних забезпечити охорону навколишнього середовища та запобігати екологічним катастрофам під час воєнних дій, що становлять основу міжнародного екологічного права та визначають спільну відповідальність держав за збереження екосистем, біорізноманіття й чистоти довкілля.

Зокрема, Росія є стороною Конвенції про захист Чорного моря (Бухарестської конвенції) від забруднення, укладеної 1992 року. Згідно з цим договором, країни беруть на себе зобов'язання "берегти біорізноманіття Чорного моря та захищати його середовище від забруднення шкідливими речовинами". Проте, як зауважують представники української влади, агресивні дії РФ у Чорному морі прямо суперечать цим зобов'язанням. Ще у 2022 році Міністерство захисту довкілля заявило, що дії Росії "порушують Бухарестську конвенцію", адже агресор "безсовісно" знищує екосистеми, зневажаючи принципи охорони моря. До таких дій належать масштабні викиди паливно-мастильних матеріалів унаслідок знищення суден, затоплення кораблів та обстрілів портів, які призвели до забруднення прибережних акваторій і знищення біорізноманіття, а мінування морських шляхів створює тривалий ризик для морської фауни та судноплавства, що суперечить положенням Конвенції.

Дії Росії у Чорному морі також суперечать положенням Конвенції ООН з морського права, яка передбачає обов'язок держав запобігати забрудненню морських вод і наносити якомога менше шкоди іншим країнам. Постійне потрапляння уламків зброї, отруйних речовин та пального внаслідок бойових дій РФ прямо порушує ці норми. Неодноразово висловлювалося занепокоєння порушенням Росією Рамсарської конвенції (Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовище існування водоплавних птахів), Кіотського протоколу до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату (викиди парникових газів унаслідок вибухів, пожеж і знищення інфраструктури) та Конвенції про трансграничний вплив на довкілля (створення транскордонних ризиків для України, Румунії, Болгарії та Туреччини без попередження).

Крім того, Росія порушує і додатковий протокол I до Женевських конвенцій (1977), який є одним із ключових документів міжнародного гуманітарного права, який зобов'язує воюючі держави захищати природне середовище від "масштабних, довготривалих і серйозних ушкоджень". Росія систематично порушує положення Протоколу, використовуючи методи та засоби ведення війни, що свідомо призводять до руйнування екосистем і отруєння води. Підриг Каховської греблі, безконтрольне мінування акваторії Чорного моря, вибухи у районах природоохоронних зон, забруднення узбережжя нафтою та уламками зброї — усе це є прикладами дій, які прямо заборонені міжнародним гуманітарним правом.

Рекомендації для міжнародних партнерів

Порушення Росією міжнародних зобов'язань вимагає єдиної та рішучої відповіді світової спільноти, адже Чорне море фактично перетворено на арену екологічного терору. Екологічна безпека регіону сьогодні є складовою глобальної безпеки, що потребує системних політичних, правових і фінансових рішень на міжнародному рівні.

Захист Чорного моря — це не лише екологічне завдання, а випробування ефективності міжнародного права й здатності цивілізованого світу діяти спільно. Україна не лише потерпає від наслідків агресії, а й формує нову європейську архітектуру екологічної безпеки.

1. Визнати екологічну війну Росії воєнним злочином

ЄС, ООН, ОБСЄ мають офіційно кваліфікувати дії РФ у Чорному морі та на окупованих територіях як екологічну агресію — порушення міжнародного гуманітарного права та злочин проти довкілля і життя.

2. Створити незалежний міжнародний моніторинг Чорного моря

Під егідою ООН, UNEP або Європейської агенції з довкілля слід організувати незалежну місію екологічного моніторингу для фіксації забруднень, втрат біорізноманіття та порушень міжнародного права.

3. Ввести санкційні механізми за екологічний тероризм

ЄС має розробити санкційний пакет за екологічні злочини РФ, спрямований проти:

- військових і державних структур, що забруднюють море;
- підприємств, які здійснюють незаконний видобуток та забудову заповідних територій;
- компаній, причетних до транспортування чи експлуатації нафтопродуктів у зоні окупації.

4. Запровадити міжнародний компенсаційний фонд

Необхідно створити Фонд компенсації екологічних збитків, фінансований із заморожених російських активів і внесків партнерів. Пропонуємо розробити спільно з ЄС, Світовим банком і UNEP методику оцінки екологічних втрат, щоб Україна могла отримати належну компенсацію за руйнування довкілля.

5. Інтегрувати екологічну безпеку в європейську систему безпеки

Екологічна безпека Чорного моря має стати стратегічним елементом політики безпеки ЄС. Треба створити Чорноморську платформу екологічної безпеки ЄС, яка координуватиме моніторинг, очищення акваторії, відновлення біорізноманіття, демілітаризацію узбережжя та підготовку до судових процесів.

На чому слід фокусувати увагу при висвітленні теми

Ця тема має звучати не як "чергова екологічна проблема", а як **екологічна війна** — свідомий і системний елемент воєнної стратегії Росії. Йдеться не лише про шкоду природі, а про **злочин, який підриває основи життя, безпеки й стабільності всього регіону**. Комунікації мають показувати масштаб, цілеспрямованість і наслідки цих дій, підкреслюючи, що екологічна безпека — це частина національної та міжнародної безпеки.

Називати речі своїми іменами — не "екологічна катастрофа", а екологічний тероризм, війна проти природи, екологічна агресія. Це не побічні наслідки бойових дій, а цілеспрямована політика руйнування довкілля. Процес використання природного середовища використовується як зброя.

- **Системність дій** — екологічна шкода є частиною цілісної воєнної моделі РФ, яка включає мінування морських шляхів, підриви гідроспоруд, мілітаризацію узбережжя, приховування наслідків та блокування міжнародного моніторингу.
- **Міжнародний вимір** — забруднення Чорного моря не має кордонів і становить транснаціональну загрозу. Вона потребує колективної відповіді: застосування міжнародного права, санкційних і судових механізмів, консолідації чорноморських держав. Забруднення Чорного моря не має кордонів, воно торкається щонайменше Болгарії, Туреччини, Румунії, Грузії.
- **Відповідальність агресора** — екологічні злочини є частиною російських злочинів, які мають бути предметом міжнародних розслідувань, компенсацій і майбутнього трибуналу.
- **Люди в центрі** — руйнування природи означає руйнування життя: це удар по здоров'ю, воді, продовольству, безпеці громад. Екологічна війна — це війна проти людини.
- **Україна як суб'єкт, не жертва** — держава фіксує злочини, веде моніторинг, ініціює міжнародні процеси, формує порядок денний відновлення Чорного моря та виступає гарантом екологічної безпеки в регіоні.
- **Мова доказів** — кожна комунікація має показувати чіткий ланцюг: дія — шкода — порушення міжнародного права — потреба у відповідальності. Конкретні факти, дані моніторингу, експертні оцінки підвищують довіру до меседжів.
- **Чорне море як глобальний виклик** — збереження Чорного моря є спільним завданням України, Європи та світу. Це випробування для системи міжнародного права, екологічної політики Європи та колективної відповідальності держав.

Головне, наголошувати і пам'ятати: Росія веде війну не лише проти України, а й проти природи. Захист Чорного моря — це захист життя, міжнародного права і майбутнього регіону.

У разі виникнення додаткових запитань звертайтеся, будь ласка, за такими контактами: +380 50 859 84 97 або press@ppu.gov.ua.